

DOŚWIADCZALNE SPRAWDZENIE DRUGIEJ ZASADY DYNAMIKI

T. Fąs

8 listopada 2017

STRESZCZENIE

Celem doświadczenia było sprawdzenie, czy w warunkach eksperymentu spełniona jest druga zasada dynamiki Newtona. Udało się udowodnić, że przyspieszenie jest wprost proporcjonalne do działającej siły oraz odwrotnie proporcjonalne do masy ciała. Dodatkowo, korzystając z wyznaczonej doświadczalnie masy układu, wyznaczono masę efektywną bloczka $m_{eff} = 0,0598 \pm 0,0084$ kg.

WSTĘP

Zgodnie z drugą zasadą dynamiki Newtona, jeśli na ciało o masie m działa siła F lub siły o wypadkowej F , to ciało to porusza się z przyspieszeniem:

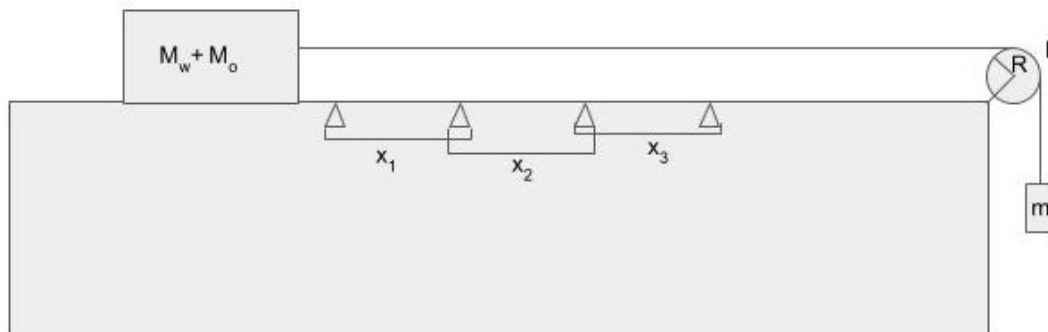
$$a = \frac{1}{m}F. \quad (1)$$

Dla układu przedstawionego na Rysunku 1 zależność z Równania (1) przyjmuje postać:

$$a = \frac{mg}{M_w + M_o + m + I/R^2} = \frac{mg}{M}, \quad (2)$$

gdzie I jest momentem bezwładności krążka, a R jego promieniem. Celem doświadczenia było sprawdzenie, czy przy stałej masie układu $M = M_w + M_o + m + I/R^2$ przyspieszenie jest wprost proporcjonalne do siły oraz czy przy stałej sile mg przyspieszenie jest odwrotnie proporcjonalne do masy.

UKŁAD DOŚWIADCZALNY

Rysunek 1: Układ doświadczalny.

W doświadczeniu wykorzystano: wózek o masie M_w , 4 druty jako ciężarki o masie m , ciężarki o masach M_o , bleczek o promieniu zewnętrznym R_1 i wewnętrznym R_2 i o masie m_b , miarkę, wagę, nitkę oraz tor powietrzny wyposażony w fotokomórki. Układ był złożony tak, jak przedstawia to Rysunek 1, gdzie trójkąty symbolizują położenie fotokomórek.

WYNIKI POMIARÓW

W pierwszej kolejności zważono wózek oraz ciężarki i otrzymano wartości: $M_w = 0,957$ kg, $M_{o1} = 0,500$ kg, $M_{o2} = 0,500$ kg, $M_{o3} = 0,499$ kg, $M_{o4} = 0,250$ kg oraz $m = 0,010$ kg dla każdego drutu. Za niepewność pomiaru przyjęto wartość $u_m = 0,001$ kg.

Następnie zmierzono szerokość fotokomórki $d = 1,4$ cm i ustawiono je w odległościach $x_1 = x_2 = x_3 = 21,4$ cm. W ten sposób odległość między środkami fotokomórek wynosi 20 cm. Pomiarów dokonano przy pomocy miarki o działce pomiaru $\Delta_x = 0,1$ cm. Działka pomiaru fotokomórki wynosi $\Delta_t = 0,01$ s.

Przy takiej konfiguracji zmierzono trzykrotnie czasy przejazdu wózka między pierwszą fotokomórką, a każdą kolejną. W pierwszej części wózek był obciążony drutami i po każdym trzech pomiarach przekładano drut z wózka i doczepiano go do końcówki nitki. W ten sposób zwiększano siłę wymuszającą ruch, jednocześnie zachowując stałą masę układu.

W drugiej części pomiarowej do końcówki nitki doczepiono cztery druty i nie zmieniano ich liczby przez cały czas trwania pomiaru. W ten sposób zapewniono stałość siły wymuszającej. Obciążenie wózka zmieniano wykorzystując ciężarki o masach 500 g i 250 g w różnych konfiguracjach. Obciążenie wózka było zmieniane po każdym trzech pomiarach czasu przejazdu.

Po wykonaniu pomiarów przesunięto fotokomórki na nowe pozycje, tworząc tym samym nowe odległości i nowe punkty pomiarowe. Nowe odległości wynosiły: $x_1 = 26,4$ cm, $x_2 = 26,4$ cm, $x_3 = 18,4$ cm. Wszystkie wyniki zostały zebrane w Tabeli 1 i Tabeli 2 oraz Tabeli 3.

Tabela 1: Wyniki pomiarów: stała masa układu.

Jeden drucik ($m = 0,01$ kg)							Dwa druciki ($m = 0,02$ kg)					
Odległość s [m]	0,20	0,40	0,60	0,25	0,50	0,67	0,20	0,40	0,60	0,25	0,50	0,67
Czas t_1 [s]	1,36	2,17	2,83	1,58	2,48	2,98	0,95	1,52	1,98	1,10	1,74	2,09
Czas t_2 [s]	1,36	2,17	2,83	1,58	2,48	2,98	0,95	1,52	1,99	1,11	1,74	2,10
Czas t_3 [s]	1,36	2,17	2,84	1,57	2,48	2,98	0,95	1,52	1,99	1,11	1,74	2,10
Trzy druciki ($m = 0,03$ kg)							Cztery druciki ($m = 0,04$ kg)					
Czas t_1 [s]	0,77	1,24	1,62	0,90	1,42	1,71	0,67	1,07	1,40	0,77	1,22	1,47
Czas t_2 [s]	0,77	1,24	1,62	0,90	1,42	1,70	0,67	1,07	1,40	0,78	1,22	1,47
Czas t_3 [s]	0,77	1,24	1,62	0,91	1,41	1,69	0,67	1,06	1,39	0,78	1,23	1,47

Tabela 2: Wyniki pomiarów: stała siła

$M_o = 0,25$ kg							$M_o = 0,5$ kg					
Odległość [m]	0,20	0,40	0,60	0,25	0,50	0,67	0,20	0,40	0,60	0,25	0,50	0,67
Czas t_1 [s]	0,74	1,19	1,56	0,87	1,37	1,65	0,81	1,30	1,70	0,96	1,50	1,81
Czas t_2 [s]	0,74	1,19	1,56	0,87	1,37	1,65	0,81	1,30	1,70	0,95	1,50	1,80
Czas t_3 [s]	0,74	1,19	1,56	0,87	1,37	1,65	0,81	1,30	1,70	0,95	1,49	1,79
$M_o = 0,75$ kg							$M_o = 1$ kg					
Czas t_1 [s]	0,88	1,40	1,84	1,03	1,62	1,95	0,94	1,50	1,97	1,10	1,73	2,07
Czas t_2 [s]	0,89	1,40	1,84	1,03	1,62	1,95	0,94	1,50	1,97	1,10	1,73	2,08
Czas t_3 [s]	0,88	1,40	1,84	1,03	1,62	1,94	0,94	1,50	1,97	1,11	1,74	2,09
$M_o = 1,25$ kg							$M_o = 1,5$ kg					
Czas t_1 [s]	1,00	1,60	2,09	1,17	1,84	2,21	1,05	1,69	2,20	1,23	1,94	2,33
Czas t_2 [s]	1,00	1,60	2,09	1,17	1,84	2,21	1,05	1,69	2,20	1,24	1,94	2,33
Czas t_3 [s]	1,00	1,60	2,09	1,17	1,84	2,21	1,05	1,70	2,20	1,23	1,93	2,32

Tabela 3: Stała siła: pomiar kontrolny

$M_o = 0$ kg						
Odległość [m]	0,20	0,40	0,60	0,25	0,50	0,67
Czas t_1 [s]	0,67	1,07	1,40	0,78	1,23	1,47
Czas t_2 [s]	0,67	1,07	1,40	0,78	1,23	1,47
Czas t_3 [s]	0,67	1,07	1,40	0,78	1,23	1,47

ANALIZA DANYCH

W pierwszej kolejności obliczono odległość s między środkiem pierwszej fotokomórki i każdej kolejnej. Odległości te dane są wzorami:

$$s_1 = x_1 - d \quad (3)$$

$$s_2 = x_1 + x_2 - 2d \quad (4)$$

$$s_3 = x_1 + x_2 + x_3 - 3d \quad (5)$$

Otrzymano wartości takie jak w Tabeli 1. Niepewności tych wielkości można obliczyć, korzystając z metody propagacji małych błędów. Ogólny wzór przenoszenia niepewności w tej metodzie jest następujący:

$$u_f^2 = \sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial f}{\partial x_i} u_i \right)^2 + \sum_{i=1, i \neq j}^n \left(\frac{\partial f}{\partial x_i} \frac{\partial f}{\partial x_j} c_{ij} \right), \quad (6)$$

gdzie wielkość f zależy od wielkości x_i o niepewnościach u_i i o ocenach kowariancji c_{ij} [1]. W rozpatrywanym przypadku kowariancja wynosi zero. Niepewność pomiaru odległości lub szerokości fotokomórki dana jest wzorem:

$$u_x = \frac{\Delta_x}{\sqrt{3}} \quad [2]. \quad (7)$$

Łącząc Równanie (6) z Równaniem (5) i równaniem (7) otrzymano:

$$u_{s1} = \frac{\sqrt{2}\Delta_x}{\sqrt{3}} \quad (8)$$

$$u_{s2} = \frac{2\Delta_x}{\sqrt{3}} \quad (9)$$

$$u_{s3} = \frac{\sqrt{6}\Delta_x}{\sqrt{3}}. \quad (10)$$

W przypadku analizy czasów przejazdu wyznaczono średnią dla każdego odcinka jak i niepewność tej średniej korzystając ze wzorów:

$$\bar{t} = \sum_{i=1}^n \frac{t_i}{n} \quad (11)$$

$$f_t^2 = \sum_{i=1}^n \frac{(t_i - \bar{t})^2}{n(n-1)} \quad [2]. \quad (12)$$

Przy czym na mocy równania (6) ostateczna niepewność pomiaru czasu dana jest wzorem;

$$u_t = \sqrt{f_t^2 + \frac{\Delta_t^2}{3}}. \quad (13)$$

Wartości odległości, średniego czasu oraz ich niepewności znajdują się w Tabeli 4, Tabeli 5 i Tabeli 6.

W dalszej części analizy zastąpiono oznaczenie $\bar{t}$ zwykłym t ze względu na prostotę i estetykę.

Zależność $s(t)$ jest klasycznym przykładem prostoliniowego ruchu z przyspieszeniem, który wyraża się wzorem:

$$r(t) = r_0 + v_0 t + \frac{1}{2} a t^2, \quad (14)$$

gdzie r_0 jest położeniem początkowym, a v_0 jest prędkością początkową. Zależność tę można sprowadzić do postaci liniowej dzieląc obie strony przez t :

$$\frac{r - r_0}{t} = v_0 + \frac{1}{2} a t \quad (15)$$

Dodatkowo w rozpatrywanym przypadku $r - r_0 = s$, co dodatkowo upraszcza zależność. Oznaczając $s/t = w$ można tę zależność zapisać jako:

$$w = A t + B, \quad (16)$$

gdzie $a = 0,5 \cdot a$, $B = v_0$. Aby znaleźć wartości przyspieszeń, należy do punktów z Tabeli 5 dopasować prostą według Równania (15) i Równania (16). W tym celu posłużono się metodą najmniejszych kwadratów. Polega ona na minimalizacji wielkości, która w tym przypadku dana jest wzorem:

$$R(A, B) = \sum_{i=1}^6 \left(\frac{w_i - A t_i - B}{u_{w_i}} \right)^2 \quad [3] \quad (17)$$

Tabela 4: Analiza danych: stała masa układu.

s [m]	0,200	0,400	0,600	0,250	0,500	0,670
u_s [m]	0,00082	0,00115	0,00141	0,00082	0,00115	0,00141
$m = 0,01$ kg						
$\bar{t}$ [s]	1,3600	2,1700	2,8333	1,5767	2,4800	2,9800
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0067	0,0067	0,0058	0,0058
$m = 0,02$ kg						
$\bar{t}$ [s]	0,9500	1,5200	1,9867	1,1067	1,7400	2,0967
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0067	0,0067	0,0058	0,0067
$m = 0,03$ kg						
$\bar{t}$ [s]	0,7700	1,2400	1,6200	0,9033	1,4167	1,7000
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0058	0,0067	0,0067	0,0082
$m = 0,04$ kg						
$\bar{t}$ [s]	0,6700	1,0667	1,3967	0,7767	1,2233	1,4700
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0067	0,0067	0,0067	0,0067	0,0058

Tabela 5: Analiza danych: stała siła.

s [m]	0,20000	0,4000	0,6000	0,2500	0,5000	0,6700	0,20000	0,4000	0,6000	0,2500	0,5000	0,6700
u_s [m]	0,00082	0,00115	0,00141	0,00082	0,00115	0,00141	0,00082	0,0012	0,0014	0,0008	0,0012	0,0014
$M_o = 0,25$ kg							$M_o = 0,5$ kg					
$\bar{t}$ [s]	0,7400	1,1900	1,5600	0,8700	1,3700	1,6500	0,8100	1,3000	1,7000	0,9533	1,4967	1,8000
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0442	0,0442	0,0580
$M_o = 0,75$ kg							$M_o = 1$ kg					
$\bar{t}$ [s]	0,8833	1,4000	1,8400	1,0300	1,6200	1,9467	0,9400	1,5000	1,9700	1,1033	1,7333	2,0800
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0442	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0442	0,0058	0,0058	0,0058	0,0442	0,0442	0,0580
$M_o = 1,25$ kg							$M_o = 1,5$ kg					
$\bar{t}$ [s]	1,0000	1,6000	2,0900	1,1700	1,8400	2,2100	1,0500	1,6933	2,2000	1,2333	1,9367	2,3267
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0442	0,0058	0,0442	0,0442	0,0442

Tabela 6: Stała siła: pomiar kontrolny.

s [m]	0,200	0,400	0,600	0,250	0,500	0,670
u_s [m]	0,00082	0,00115	0,00141	0,00082	0,00115	0,00141
$M_o = 0$ kg						
$\bar{t}$ [s]	0,6700	1,0700	1,4000	0,7800	1,2300	1,4700
$u_{\bar{t}}$ [s]	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058	0,0058

Niepewności w_i otrzymano, korzystając z Równania (6):

$$u_{w_i} = w_i \sqrt{\frac{u_{t_i}^2}{t_i^2} + \frac{u_{s_i}^2}{s_i^2}} \quad (18)$$

Ostateczne wartości parametrów wraz z ich niepewnościami podano w Tabeli 7. dodatkowo podano też wartości przyspieszeń a wraz z niepewnościami.

Tabela 7: Dopasowywanie prostej: stała masa układu.

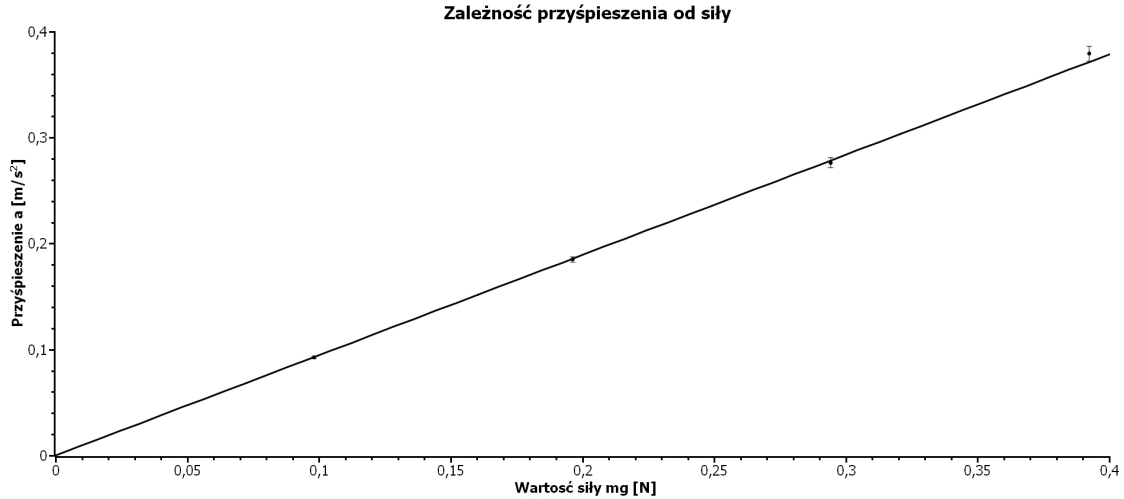
m [kg]	0,01	0,02	0,03	0,04
A [m/s ²]	0,04632	0,0925	0,1382	0,1896
u_A [m/s ²]	0,00052	0,0013	0,0024	0,0035
B [m/s]	0,08471	0,1233	0,1527	0,1730
u_B [m/s]	0,00126	0,0023	0,0033	0,0042
a [m/s ²]	0,0926	0,1850	0,2763	0,3792
u_a [m/s ²]	0,0010	0,0027	0,0048	0,0070

W ten sposób otrzymano zestaw punktów pozwalających na sprawdzenie zależności opisanej przez Równanie (2). Aby dopasować dane z Tabeli 7 do Równania (2) ponownie zastosowano metodę najmniejszych kwadratów oraz Równanie (17) dla $B = 0$. Przyjęto, że $g = 9,81$ m/s² jest wartością znaną dokładnie. Wyniki tej analizy

przedstawiono w Tabeli 8. Krzywą najlepszego dopasowania, wraz ze słupkami niepewności przedstawiono na Rysunku 2.

Tabela 8: Regresja liniowa: stała masa układu.

m [kg]	0,01	0,02	0,03	0,04
mg [N]	0,04632	0,0925	0,1382	0,1896
a [m/s ²]	0,0926	0,1850	0,2763	0,3792
u_a [m/s ²]	0,0010	0,0027	0,0048	0,0070
$1/M_d = 0,9462 \pm 0,0069$ 1/kg				

Rysunek 2: Krzywa najlepszego dopasowania.

Aby zyskać pewność, co do poprawnego dopasowania krzywej, przeprowadzono test χ^2 . Test ten pozwoli też określić, czy dane są w zgodności z drugą zasadą dynamiki.

W rozpatrywanym przypadku wartość χ^2 dana jest wzorem:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^4 \left(\frac{a_i - \frac{1}{M_d} F_i}{u_{a_i}} \right)^2 \quad (19)$$

Za prawdopodobieństwo popełnienia błędu pierwszego rodzaju przyjęto $p = 0,005$. Przy 4-1=3 stopniach swobody wartość krytyczna $\chi_0^2 = 12,84$. Wartość obliczona wynosi $\chi^2 = 1,57$. Wartość ta jest mniejsza od wartości krytycznej, czyli dane otrzymane w doświadczeniu nie są sprzeczne z drugą zasadą dynamiki Newtona.

Współczynnik M_d jest masą układu wyznaczoną doświadczalnie. Można porównać ją z wartością otrzymaną w bezpośrednich pomiarach mas wózka i drutów. Wiadomo, że masa krążka wynosiła $m_b = 36$ g, a jego promienie, zewnętrzny i wewnętrzny wynosiły kolejno: $R_1 = 96$ mm i $R_2 = 8$ mm. Bezwładność krążka wynosiła $I = \frac{1}{2} m_b (R_1^2 + R_2^2)$. Oznaczmy $I/mR_1^2 = m_{eff}$. Wtedy $M = M_w + 4m + m_{eff} = 1,0568$ kg. Niepewność tej wielkości obliczono, korzystając z Równania (6). Otrzymano $u_M = 0,0065$ kg. W analizie danych założono, że wielkość m_{eff} jest znana dokładnie. Aby porównać, czy M jest zgodne z wartością M_d przeprowadzono test 3σ . Polega on na sprawdzeniu, czy wielkość $|M - M_d|$ jest mniejsza od trzykrotności niepewności tej różnicy. Otrzymano wartości: $(|M - M_d| = (0,0477 > 3 \cdot 0,077))$ kg. Jak widać, współczynniki te nie są ze sobą zgodne. Mimo to postanowiono założyć, że $M_d = M_w + 4m + m_{eff}$ aby obliczyć eksperymentalną wartość masy efektywnej m_{def} . Niepewność tej wielkości obliczono, korzystając z Równania (6). Otrzymano: $m_{def} = 0,0598 \pm 0,0084$ kg. Porównując tę wartość z wartością m_{eff} i przeprowadzając test 3σ otrzymano zgodność wyników. Zgodność wyników wynika z dużej niepewności, jaką obarczona jest wielkość m_{def} .

Szukanie przyspieszeń dla stałej siły wymuszającej wyglądało podobnie, jak w przypadku stałej masy układu. Wyniki analizy dla wartości z Tabeli 5 i Tabeli 6 przedstawiono w Tabeli 9.

W przypadku stałej siły wymuszającej Równanie (2) można przekształcić do postaci:

$$\frac{g}{a_i} = \frac{1}{4m} M_i + \left(1 + \frac{I}{4mR_1^2} \right), \quad (20)$$

Tabela 9: Analiza danych: stała siła.

M_o [kg]	0	0,25	0,50	0,75	1,00	1,25	1,50
a [m/s ²]	0,3772	0,2934	0,2379	0,2067	0,1775	0,1671	0,1436
u_a [m/s ²]	0,0066	0,0049	0,0055	0,0047	0,0037	0,0022	0,0028

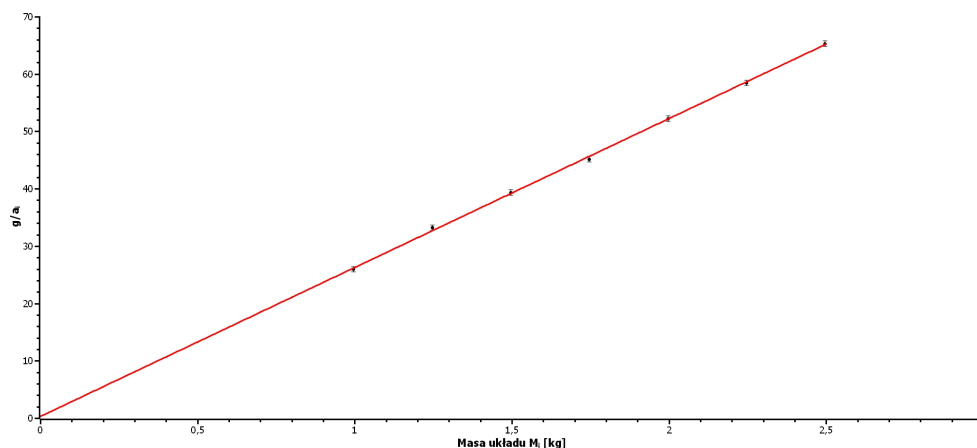
gdzie M_i to masa układu przy i-tym pomiarze.

W ten sposób otrzymano zależność liniową $\eta = \alpha M_i + \beta$. Do takiej zależności można dostosować prostą przy pomocy metody najmniejszych kwadratów. Stosując Równanie (17) oraz Równanie (6) względem Równania (20) otrzymano wartości przedstawione w Tabeli 10.

Tabela 10: Regresja liniowa: stała siła.

M_i [kg]	0,9970	1,2470	1,4970	1,7470	1,9970	2,2470	2,4970
a_i [m/s ²]	0,3780	0,2955	0,2496	0,2172	0,1879	0,1678	0,1502
u_a [m/s ²]	0,0537	0,0428	0,0400	0,0338	0,0293	0,0238	0,0229
g/a_i	25,9511	33,1986	39,3085	45,1585	52,2099	58,4574	65,2923
u_{gai}	3,6888	4,8080	6,3008	7,0204	8,1370	8,3026	9,9342
$\alpha = 25,92 \pm 0,35$ 1/kg				$\beta = 0,38 \pm 0,63$			

Krzywą na podstawie tych danych przedstawiono na Rysunku 3.

Rysunek 3: Krzywa najlepszego dopasowania.

Obliczono wartość $\chi^2 = 0,31$, przy czym wartość krytyczna dla $7-2=5$ punktów swobody wynosi $\chi_0^2 = 16,75$. $\chi^2 < \chi_0^2$ więc dane nie są sprzeczne z drugą zasadą dynamiki Newtona. Warto jeszcze porównać otrzymane współczynniki z ich wartościami teoretycznymi.

Wartość $1/4m = 25$ 1/kg dla drucików o $m = 0,01 \pm 0,001$ kg. Przeprowadzając test 3σ dla tej wartości i wartości α uzyskano zgodność wyników. Zaniechano przeprowadzenie testu dla wartości β , gdyż jej wartość jest mniejsza od niepewności z nią związaną oraz dlatego, iż aktualna wartość β sugeruje ujemną wartość bezwładności krążka.

DYSKUSJA WYNIKÓW I WNIOSKI

W obu przypadkach uzyskano zgodność danych z drugą zasadą dynamiki. Jednak niepokojącym jest fakt, iż nie zawsze udało się uzyskać zgodność wyznaczonych współczynników z ich przewidywaniami teoretycznymi. Prawdopodobnie wynika to z propagacji błędów przez wszystkie etapy analizy. Jednak w ogólności, zważywszy na niskie wartości χ^2 , można stwierdzić, iż w warunkach eksperymentu druga zasada dynamiki jest spełniona.

Literatura

- [1] J. R. Taylor, *Wstęp do analizy błędów pomiarowych*, PWN, Warszawa, 1995, s. 197.
- [2] J. R. Taylor, *Wstęp do analizy błędów pomiarowych*, PWN, Warszawa, 1995, s. 101.
- [3] J. R. Taylor, *Wstęp do analizy błędów pomiarowych*, PWN, Warszawa, 1995, s. 175.